

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Шаробова Маҳбуба Қурбонмуродовна дар мавзӯи «Мавқеи жанри ғазал дар эҷодиёти Ашур Сафар» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.04 – Таърихи адабиёт, равобити адабӣ. – Душанбе, 2023. – 185 с.

Адабиёти нимаи дуюми садаи ХХ идомаи мантиқии анъанаҳои даврони қаблии адабиёт, давоми анъанаҳои бузурги устодон С. Айнӣ, А. Лоҳутӣ, П. Сулаймонӣ, Ҳ. Юсуфӣ, Б. Раҳимзода, М. Миршакар, давраи ба таври наву тоза дарку таъбир шудани анъанаҳои бузурги адабиёти классикӣ ва сарвати арзишманди шифоҳӣ, давраи таҷдиди навъу жанрҳои суннатии шеъри классикӣ ва парвозҳои тозаии эҷодӣ маҳсуб меёбад. Дар ин давра оҳанги инсонпарварӣ ва рӯҳи башарпарварии шеъри тоҷикӣ торафт барҷастатар падида омадааст. Муҳимтар аз ҳама, дар ин марҳила адабиёти куҳанбунёди классикӣ ва шифоҳӣ ба таври нав дарку баррасӣ шудааст. Агар қаблан сифатҳои нави адабиёт дар эҷодиёти адибони номбурда намоён гашта бошад, сифатҳои тоза яке аз хусусиятҳои умдаи адабиёт ва махсусан шеъри тоҷикии нимаи дуюми садаи ХХ гардида, ба шарофати ҷустуҷӯҳои эҷодӣ, вусъати назар ва навроҳии М. Турсунзода, А. Шукӯҳӣ, Ғ. Мирзо, М. Қаноат, А. Сафар, Б. Собир, Л. Шералӣ, Гулрухсор ва дигарон дар шеъри ин давра таҳаввулоти маъноӣ, сохторӣ ва ҳунарий ба вуҷуд омадааст. Дарку тасвири дигаргунаии воқеияти иҷтимоӣ, олами рӯҳиву равонии инсоният ва ба ин восита ба мавзӯҳои ҷовидонаи адабиёт тобишу рангу ҷилои тоза бахшидан муҳимтарин хусусиятҳои эҷодиёти шоирони насли чорум буда, ҳар кадоме аз онҳо дар ташаккули таҳаввули назми даврони худ саҳми бориз доранд.

Баррасию таҳқиқи вижагиҳои адабиёти ин ва ё он марҳила ва ба ин восита таъйини таҳаввулот дар шаклу мазмун ва сабки осори адабӣ дар мисоли таҳлилу таҳқиқи фаъолият ва маҳсули эҷоди чехраҳои адабӣ даст медиҳад. То дастрас шудани диссертатсияи мавриди назар оид ба рӯзгору осор ва муҳтассоти ашъори Ашур Сафар адибону муҳаққиқоне, чун Муҳиддин Фарҳат, Абдучаббор Қаҳқорӣ, Ғаффоралӣ Сафар, Рустами Ваҳҳоб, Аламхон Кӯчарзода, Худой Шарифзода, Урватулло Тоиров, Алиасғари Шеърдӯст, Фарҳод Шафиев, Анварбӣ Ҷалилова ва дигарон изҳори назар кардаанд. Ҳарчанд аз ҷониби Фарҳод Шафиев дар мавзӯи

«Ашур Сафар ва муҳити адабии Кӯлоб дар нимаи дуоми асри XX» диссертатсияи номзадӣ таълиф ва ҳимоя шуда бошад ҳам, аммо дар илми адабиётшиносии тоҷик ба тариқи яклухт омӯзиш ва таҳқиқи мухтассоти жанрии ашъори Ашур Сафар муяссар нашуда буд. Муаллифи диссертатсия ин нуктаро бо он асоснок мекунад, ки «муаллифи диссертатсияи мазкур (Фарҳод Шафиев – С.Э.) дар фасли сеюми кораш оид ба жанрҳои эҷодиёти Ашур Сафар таваҷҷуҳ менамояд, ғазалҳои шоир ва хусусиятҳои сохторию шаклии онҳоро танҳо дар маҳдудай як асари вай – «Борони ҳидоят» баррасӣ менамояд» (диссертатсия, с. 7).

Аз ин нуқтаи назар, мавзуи интиҳобнамудаи Шаробова М.Қ. аз зумраи **мавзӯҳои муҳимми** таҳқиқӣ буда, диссертатсияи номзодии ӯ дар ривоҷи адабиётшиносии тоҷик мусоидат карда, дар таҳқиқи фарогиру густардатарии мероси адабии Ашур Сафар ва дигар адибони муосири тоҷик заминаи мусоид фароҳам оварда метавонад. Довталаби дараҷаи илмӣ дуруст қайд намуааст, ки «Дар тамоми маҷмуаҳои шоир ғазал ба ҳайси жанри асосӣ миёни кулли жанрҳои дигари эҷоднамудаи ӯ ҷилваи махсус дорад. Аммо, бо вучуди шуҳрати зиёди Ашур Сафар ба ҳайси як суҳанвари ширингуфтори муосири тоҷик, ғазалиёти вай то ҳанӯз ба таври алоҳида мавриди таҳқиқи фарогири илмӣ қарор нагирифтаанд, ки ин ҳолат зарурати таҳқиқи ҷиддиву густардаро дар иртибот бо ғазалиёти шоир пеш меорад» (диссертатсия, с. 3-4).

Мавзуи диссертатсияи мавриди назар аз ҷумлаи мавзӯҳо ва масоили таҳқиқест, ки ба самти адабиётшиносӣ ва шиносномаи ихтисоси илмии 10.01.04 – Таърихи адабиёт, равобити адабӣ комилан **мувофиқат менамояд.**

Навгонии илмии диссертатсияи Шаробова М.Қ. дар он зоҳир меёбад, ки бори нахуст ба таври мукамал мавқеи жанри ғазал дар эҷодиёти Ашур Сафар муайян гардида, баъзе ҷанбаҳои поэтикии он баррасӣ шудааст. Дар диссертатсия таҳқиқи хусусиятҳои ғоявию мавзӯӣ, сабки ва жанрию бадеии ғазалиёти Ашур Сафар ба таври густарда анҷом ёфтааст.

Этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ бо он асоснок мешаванд, ки дар ин кори таҳқиқӣ аз дастоварҳои илмӣ ва назарии адабиётшиносони ватанию хориҷӣ ба андозаи зарурӣ истифода шудаанд. Илова бар ин, дараҷаи этимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ аз дақиқияти маълумот, мутобиқат намудани ҳаҷми маводи таҳқиқ, коркарди натиҷаҳои таҳқиқ, ҳаҷми

интишорот ва интихоби дурусти методҳои таҳқиқ бармеояд. **Хулоса ва тавсияҳои доктлаби дараҷаи илмӣ** дар асоси таҳқиқи назарӣ пешниҳод гардида, дурнамои мавзӯи таҳқиқӣ барои корҳои илмӣ-таҳқиқии минбаъда дуруст муайян шудааст.

Аҳамияти назарии таҳқиқ дар он зоҳир мешавад, ки маводи диссертатсия, натиҷаҳои таҳқиқи илмӣ ва равиши таҳқиқии муаллиф дар омӯхтани масъалаҳои ҳамгун дар таърихи адабиёти давраи нави тоҷик, хусусан, шеърӣ тоҷикии нимаи дуюми садаи ХХ ба адабиётшиносону мунаққидон, унвонҷӯёну аспирантон ва магистрантҳо ба сифати маводи назарӣ ёрӣ расонида метавонанд.

Доктлаби дараҷаи илмӣ доир ба мавзӯи диссертатсия 7 мақолаи илмӣ ба нашр расонидааст, ки аз ин теъдод 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чоп расидаанд. **Маводи интишоргардида** нуктаҳои асосӣ, натиҷаҳо ва мазмуни диссертатсияро инъикос намуда, саҳми шахсии муаллифро собит менамоянд.

Диссертатсияи Шаробова М.Қ. муштамил ба муқаддима, чаҳор боб, 13 фасл, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ, рӯйхати адабиёт ва наشري таълифоти илмӣ дар мавзӯи диссертатсия буда, таҳқиқи масоили пешбинишуда мураттаб сурат гирифтааст. Дар муқаддимаи диссертатсия аҳамияти мавзӯи таҳқиқӣ, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, робитаи мавзӯи таҳқиқ бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ, мақсаду вазифаҳои таҳқиқ, сарчашмаҳои таҳқиқ, навгонӣ ва методҳои таҳқиқ, аҳамияти назарӣ амалии кор, саҳми шахсии муаллиф ва коркарду татбиқи натиҷаҳои таҳқиқ мушаххас шуда, нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда таъйин гардидаанд.

Дар диссертатсия мақсад ва вазифаҳои мушаххас пайгирӣ шуда, **нуктаҳои асосие ба ҳимоя пешниҳод гардидаанд**, ки воқеан, дар илми адабиётшиносии тоҷик ва дар самти шинохту таҳқиқи ғазалиёти Ашур Сафар аҳамияти махсуси илмӣ доранд.

Боби якуми диссертатсия «Ғазал ва мавқеи он дар эҷодиёти Ашур Сафар» унвон дошта, дар фасли аввалу дуюм дар таърих ба маҷмуа, маҷалла ва рӯзномаҳои дастрас масоили марбут ба наشري ғазалиёти шоир баррасӣ гардидаанд. Аз ҷустуҷӯ ва таҳқиқи унвонҷӯ бармеояд, ки нахустин ғазали Ашур Сафар 19 ноябри соли 1957 дар рӯзномаи «Газетаи муаллимон»

нашр гардида, минбаъд дар рӯзномаю маҷаллаҳои «Маориф ва маданият», «Роҳи ленинӣ», «Садои Шарқ», «Комсомоли Тоҷикистон», «Тоҷикистони советӣ», «Адабиёт ва санъат», «Илм ва ҳаёт», «Ҷумҳурият», «Паёми Душанбе», «Тоҷикистон», ҳамчунин, маҷмуаҳои ашъори шоир – «Ибтидои роҳ», «Хандаи гулҳо», «Фарзанди аср», «Самари умр», «Базми садоқат», «Холи фатир», «Гулбоғ» ва «Мунтахабот»-у «Девон»-и Ашур Сафар ба таъб расидаанд.

Дар фасли сеюми боби якуми диссертатсия таснифи сохторӣ ва мавзуии ғазалиёти шоир сурат гирифтааст. Муаллифи диссертатсия ғазалиёти Ашур Сафарро аз ҷиҳати теъдоди байтҳо ба ҷаҳордаҳ навъ ҷудо карда, иборат аз ғазалҳои 3-байтӣ, 4-байтӣ, 5-байтӣ, 6-байтӣ, 7-байтӣ, 8-байтӣ, 9-байтӣ, 10-байтӣ, 11-байтӣ, 12-байтӣ, 13-байтӣ, 14-байтӣ, 15-байтӣ, 16-байтӣ, 17-байтӣ ва 33-байтӣ медонад. Илова бар ин, хуб аст, ки бо истифода аз методи омӯрӣ ғисади корбурди ҷунин навъи ғазалҳоро нишон медиҳад.

Муаллифи диссертатсия ғазалиёти Ашур Сафарро аз ҷиҳати фарогирии мавзӯ ба ду гурӯҳ ҷудо менамояд: 1) дорои мавзуи воҳид; 2) дорои мавзуи пароканда. Баъдан замина, тарз ва мавқеи истифода гардидани ҳар кадоме аз ин мавзӯҳо тавзеҳ ва таҳқиқ меёбанд.

Боби дуюми диссертатсия «Хусусиятҳои ғоявӣю мавзуии ғазалиёти Ашур Сафар» ном дошта, аз панҷ фасл фароҳам омадааст. Дар ин фаслҳо мавзӯҳои Ватану сулҳу ваҳдат, ишқу муҳаббат, бузургдошти зан-модар, панду ҳикмат ва ҳаҷв ба риштаи таҳқиқ кашида шудаанд. Аз тақиқи М. Шаробова маълум мешавад, ки дар ғазалиёти Ашур Сафар мавзӯҳои зикргардида бо ҳунар ва нақши қаламу таъбу салиқаи шоир падида меоянд.

Боби сеюми диссертатсия «Хусусиятҳои поэтикӣ ва сабкии ғазалиёти Ашур Сафар» унвон дошта, дар фасли аввали ин боб ҷанбаҳои поэтикӣ ва дар фасли дуюм бошад, мухтассоти сабкии ғазалиёти шоир таҳқиқ шудаанд.

Муаллифи диссертатсия зери мафҳуми «хусусиятҳои поэтикӣ» вазн ва қофияву радифро дар назар дошта, ин масъалаҳоро бо низоми муайян баррасӣ намудааст. Масалан, аз пажӯҳиши вазни ғазалиёти шоир докталаби дараҷаи илмӣ ба ин натиҷа мерасад, ки «дар ғазалиёти Ашур Сафар панҷ баҳр: се баҳри аслӣ: ҳазач, рамал, раҷаз ва ду баҳри фаръӣ:

музореъ ва мунсарех мавриди истифода қарор гирифтаанд» (диссертатсия, с. 96).

Боби чоруми диссертатсия «Хусусиятҳои бадеии ғазалиёти Ашур Сафар» унвон дошта, дар фасли аввал мавқеъ ва нақши тамсил, дар фасли дуюм талмеҳ ва дар фасли сеюм нақши дигар санъатҳои бадеӣ дар ғазалиёти шоир баррасӣ гардидаанд. Муаллифи диссертатсия дар ин боб мавқеи корбурди санъатҳои тамсил, талмеҳ ва ташбеҳу истиораро нишон дода, нақши ин воситаҳои тасвири бадеиро дар низому ҷилои ғазалиёти шоир ва падидор гаштани ҳунари шоирии ӯ хеле хуб муайян намудааст.

Хулосаи диссертатсияи номзиди Шаробова Маҳбуба Қурбонмуродовна фарогири муҳимтарин бардоштҳои илмии муаллиф буда, дар 12 банд фароҳам омадаанд ва истиноди зарурӣ дар охири ҳар банд ба мақола ва таълифоти довталаби дараҷаи илмӣ оварда шудааст.

Дар диссертатсияи Шаробова Маҳбуба Қурбонмуродовна дар баробари дастовардҳои илмӣ ва баррасию хулосаҳои ҷолиби тавачҷуҳ ғалат ва норасоӣҳо низ ба мушоҳида расиданд:

1. Ба андешаи мо, агар диссертатсия «Поэтикаи ғазалиёти Ашур Сафар» номгузорӣ мешуд, ба мақсад мувофиқ буд. Чунки зери унвони «Мавқеи жанри ғазал дар эҷодиёти Ашур Сафар» масъала ва ё проблемаҳои илмии баррасишаванда чандон маълум набуда, ба назар чунин мерасад, ки танҳо боби аввал бо номи кор мувофиқат дошта, бобҳои баъдӣ бо ин ном чандон иртиботе надоранд. Ҳамчунин, агар фасли сеюми боби якум – «Устухонбандӣ ва бандубасти мавзуии ғазалиёти Ашур Сафар» ба шакли «Таснифи сохторию мавзуии ғазалиёти Ашур Сафар» номгузорӣ мегардид, беҳтар мешуд.

2. Муаллифи диссертатсия дар фасли якуми боби сеюм, ки «Хусусиятҳои поэтикии ғазалҳои Ашур Сафар» унвонгузорӣ шудааст, вазн ва қофияву радифҳои ғазалиёти шоирро баррасӣ менамояд. Аслан, «поэтика» мафҳуми хеле фарогир буда, зери ин мафҳум метавон ҳам хусусиятҳои ғоявию мавзӯӣ ва ҳам бадеию сабкиро ифода кард. Аз ин ҷиҳат, мафҳуми поэтикаро танҳо бо вазну қофия ва радиф маҳдуд кардан чандон мақбул нест.

3. Хуб аст, ки дар бобҳои якум ва сеюм таҳлили омории сурат гирифта, теъдоди ғазалҳо, таснифи мавзуию сохтори онҳо ва вазни ғазалиёти шоир хеле мушаххас таҳқиқ шудаанд. Агар дар ин маврид

хулосаҳо ва далелҳо дар чадвалу диаграммаҳо оварда мешуданд, ба ин кори таҳқиқӣ ҳусну аҳаммияти бештаре бебахшиданд

4. Зимни пажуҳиши масоили марбут ба шеъри нимаи дуюми садаи ХХ ба силсилаи мақолаҳое, ки солҳои 70-ум дар маҷаллаи «Садои Шарқ» зери унвон (рубрика)-и «Шеър ва зиндагӣ» ҳатман таваҷҷуҳ бояд кард. Ҳарчанд, дар рӯйхати адабиёт чанде аз онҳо оварда шудаанд, мутаассифона, дар қор мавқеъ ва нуқтаи назари муаллиф ба андешаҳои баёншуда, хосса, оид мавқеи ғазал дар адабиёти ин давра чандон маълум нест.

5. Дар диссертатсия ва автореферат баъзан андешаҳои баҳсбарангез ва ғалат ба ҷашм мерасанд, ки ислоҳи онҳо ноғузир аст. Масалан, дар саҳифаи 47-уми диссертатсия қайд шудааст, ки «Ў (Ашур Сафар – С.Э.) ба хоку санг ва обу ҳавои Ватан меҳру муҳаббат дорад, худро чун кӯҳҳои диёр сарбаланд, балки фарозтар аз он меҳисобад». Ин ҷумла аз нигоҳи услубӣ нодуруст баён ёфта, илова бар ин, ифодаи «худро аз кӯҳҳои диёр баландтар ва фарозтар гузоштан» ғалат ва тасҳеҳталаб аст.

6. Дар саҳифаҳои гуногуни диссертатсия ва автореферати он ғалатҳои услубӣ (дисс., саҳ. 47, 76, 94), имлоӣ (саҳ. 11, 18, 40, 52, 138, 173, 176) ва техникӣ (саҳ. 12, 25, 44, 56, 107, 148, 173-185) ба назар мерасанд.

7. Рӯйхати адабиёти диссертатсия дар асоси талаботи феҳрастнигорӣ бояд танзим ва таҳия мегардид. Баъзан тартиби хронологӣ (дар мисоли таълифоти Р. Ваҳҳоб, Б. Нозимов, А. Сайфуллоев ва ғайра) риоя нагардида, шакли нигориш ҳам ғалат аст. Чунончи:

Сайфуллоев, А. Дунёи шеър / А. Сайфуллоев // Садои Шарқ.- №9, 1980.- Саҳ. 122-136 (диссертатсия, с. 180).

Шакли саҳеҳ: Сайфуллоев, А. Дунёи шеър / А. Сайфуллоев // Садои Шарқ. – 1980. – №9. – С. 122-136.

Дар умум, эродҳои зикршуда ислоҳшаванда буда, ҳангоми таҳия ва нашри монография ба эътибор гирифтани онҳо ба арзиш ва аҳаммияти илмию амалии кори таҳқиқии Шаробова Маҳбуба Қурбонмуродовна ҳусни аз ин ҳам бештар зам менамоянд.

Автореферат ва мақолаҳое, ки довталаби дараҷаи илмӣ оид ба мавзуи таҳқиқшаванда нашр намудааст, муҳтавои асосии диссертатсияро ифода менамоянд. Мавзуи интихобнамудаи ӯ ба доираи мавзӯ ва

масъалаҳои таҳқиқи шиносномаи ихтисоси илмии 10.01.04 – Таърихи адабиёт, равобити адабӣ комилан мувофиқат менамояд.

Коркарди амалии натиҷаҳои таҳқиқ ва нашри таълифоти илмӣ дар мавзӯи диссертатсия ба меъёр ва талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошанд.

Хулоса, диссертатсияи номзоди Шаробова Маҳбуба Қурбонмуродовна дар мавзӯи «Мавқеи жанри ғазал дар эҷодиёти Ашур Сафар» ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии номзоди илми филология аз рӯи ихтисоси 10.01.04 – Таърихи адабиёт, равобити адабӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илми филология,
декани факултети филологияи
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
«25» августи соли 2023.

Сирочиддини Эмомалӣ

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17.
Тел.: (+992) 907 65 38 38.
E-mail: sirojiddin1975@mail.ru

Имзои Сирочиддини Эмомалиро тасдиқ мекунам:
сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Тавқиев Э.Ш.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17.
Телефон: (+992-37) 221-62-25; факс: 227-15-10.
E-mail: info@tnu.tj
«25» августи соли 2023.